

For vi træder hverandre i dyndet ned

Bortset fra sangen om Jens Vejmand er Jeppe Aakjærs forfatterskab for eftertiden og i den brede befolkning ikke kendt for sin sociale indignation. Men i sine levetid var Aakjær en glødende agitator for bedre vilkår for dem på samfundets bund.

■ Af Peter Kyhl Olesen
Foto: Jenle

- Dersom der ikke var en flok halssende køtere, der besudlede fælgen på min triumfvogn, ville det ikke være, som det skulle.

De hvasse ord kom fra Jeppe Aakjær, da Skive Folkeblad i 1926 interviewede ham i forbindelse med hans 60 års fødselsdag.

Fejringen den 10. september 1926 var storslået. På Københavns Rådhus blev han modtaget af ovationer, sange og taler uden lige. Under festen gik to tusinde fakkelbærere gennem byen. Aakjær havde befæstet sin position som folkets digter med sanselige, følsomme og konkrete hymner og hyldest til den nære natur og menneskerne på landet.

"Spurven sidder stumt bag kvist", "Anna var i Anders kær", "Ole sad på en knold og sang", "Jeg er Havren" og "Sneflokke kommer vrimlende" var således for længst kommet ud af blækhuset.

Festens midtpunkt var naturligvis stolt over al den ære, der vederfærede ham. Dog vidste han, at der her midt i al herlighedens pomp og pragt var dryppet malurt i lykkens bæger.

Det var de fire hovedstadsblade, der havde taget initiativet til fejringen på den betingelse, at det kun var digteren Jeppe Aakjær, der skulle fejres. Agitatoren og samfundsrevseren af samme navn skulle under ingen omstændigheder frem i lyset.

Det var den ikke uanselige pris, han måtte betale. De hvasse ord i starten skal nok ikke sættes i direkte sammenhæng med selve fødselsdagsfestiviteten, men sikkert og vist var det, at Aakjær var helt på det klare med, at han på grund af sin sociale agitation ofte måtte finde sig i at blive bekløkket på sin hæder og ære af kritikere og modstandere.

Kilden til dette gik 22 år tilbage,

Jeppe Aakjær havde måske ikke det samme retoriske talent som børnerettighedsforkæmperen Peter Sabroe, men med sin sammensmeltning af improvisation, poesi og alvor formåede han alligevel at tryllebinde sit publikum – som her ved markfesten i byen Aakjær i 1908.

da Jeppe Aakjær i 1904 udsendte romanen "Vredens Børn".

Barneskrig i natten

"Til mine landlige erindringer hører også denne om tjenestedrengen, der fik prygl ved husgavlen, når husbonden efter endt dagværk tog hævn over manglende opsyn. Disse barneskrig vil ikke ud af min erindring. De lød så lange og hjælpeløse gennem den duggede nat. Tjenestedrengen var overalt en rastløs og en næsten til det forbryderiske lille person".

Tonen er slået an. "Vredens Børn" fremstår til allersidste side som et hudløst ærligt anklageskrift, der uden omsvøb går i rette med

husbondens nederdrægtige udnyttelse af forsvarsløse trælbundne og forkuede mennesker.

Aakjær kom selv fra meget fattige kår og havde derfor jord under neglene, når det gjaldt om at beskrive tingenes tilstand.

Med udgangspunkt i hovedpersonen, den fattige dreng Per, og egne iagttagelser er forfatterens formål at lede læseren ind i et univers af inhuman behandling, standsegoisme og følelsesafstumpethed. Inden Per drager til Amerika, gennemløber han landproletariatets tre stadier: Hyrredreng, tjenestekarl og daglejer. Ikke et eneste sted får han muligheden for at hæve sig op på menneskelige kår.

"Vredens Børn" giver ikke mindst et indblik i, på hvilken måde bonden indkvarterede sit tyende.

Karlekammeret var et uhumsk rum, som kun var adskilt fra hestestalden ved en lervæg. For at komme til karlekammeret måtte en sø af dyreekskremitter forceres. Væggene var uden kalkpuds, loftet bestod af løstliggende lægter, så halm og støv kunne drysse ned. I disse kamre lå tyendet ofte med farlige sygdomme uden at blive ordentligt plejet og ofte uden at få lægehjælp. Der blev sjældent skiftet lagner, og sengelejet bestod af årgammel halm, hvori der ynglede det ene og det andet.

Men foruden at påpege de

mindst talt umenneskelige forhold, vovede Aakjær også at tage et andet alvorligt problem op: Seksuel udnyttelse af tjenestedrengene.

"Problemet med karlekammeret har også en moralsk side. Her i disse rum lå karlene sammen to og to, hvilket naturligvis var sygdomsfremkaldende, og som oftest gav fnat. Undertiden foregik der jo ting, der var lidet opbyggelige for tjenestedrengene".

Aakjær var polemiker

Udgivelsen af "Vredens Børn" skabte stor polemik, hvilket helt og holdent også var Jeppe Aakjærs formål. Dog gik et kritikpunkt på, at den var for klichéfyldt i dens personbeskrivelser af alle andre end tyendet:

– Der er ikke et træk eller en situation i hele denne bog, ved hvilken jeg ikke ved, om det fordres kunne jeg lægge både navn og adresse, forsvarede han sig.

Gårdmændene og dem højere oppe var bestemt ikke interesseret i, at deres stand og status på nogen måde skulle anfægtes. Derfor oplevede Aakjær at blive hårdt angrebet og mange steder lagt for had. I kapitlet om "Vredens Børn" fra bogen "Danske Samfundsromaner" påvises det, at man på visse egne ligefrem truede med at skyde ham.

Men Aakjær lod sig ikke kue.

– For vi træder hverandre i dynedet ned, var Jeppe Aakjærs motto, og "Vredens Børn" skulle blive startskuddet til, at han igennem artikler, foredrag og taler stædigt og indædt kæmpede for at ændre tyendets skændige forhold. I praksis handlede det om en større beskyttelse af de små tjenestedrengene, så de både fik mere søvn og skolegang, og en kontraktmæssig indskrænkning af arbejdstiderne for både børn og de voksne tyende, således at fritid blev en ret og ikke en nådesgave. Der skulle også indføres en sundhedsvedtægt, der skulle drage omsorg for, at karlekammeret skulle flyttes fra stalden og ind i beboelseshuset, og de smittefarlige senge skulle

afskaffes. Endelig skulle arbejderforsikringen udstrækkes til også at gælde landarbejdet, der skulle indføres korte opsigelsesfrister, og tyende skulle gives friere hænder til oprettelse af tyendeforeninger.

Med kløgt og glød opfordrede Aakjær gentagne gange tyendet til at bryde med den trælleilværelse og det trælesind, der fulgte med at være undertrykt. Men det skulle vise sig at være sværere end som så for dem, fordi man ikke på landet havde tradition for den samme organisering blandt arbejdere som i byerne. Noget andet, der lå Aakjær meget på sinde, var en udstykning af jorden. Han imødeså en tid, hvor ingen mere skulle tjene af nød og tvang, og hvor enhver familiefar skulle gøre krav på så megen jord, som han og

dets magthavere for deres dårskab. I digtsamlingen "Malm og Malm", der udkom i 1909, var første del, "Tiden og Striden", helliget digte, der skulle give tyendet og husmændene mod og kraft til oprør mod undertrykkerne.

Agitationen nyttede noget

"Her kommer fra dybet den mørke armé/og fodrer af verden et svar;/skønt dagnings glimt i vor drypende le er al den fane vi har/Vi vover en kamp for vor nedtrådte ret/og løfter i vejret på skændslens bræt, den tusindårs lænke vi bar!".

Denne strofe, hvis ordlyd ligger så langt fra "Jeg er Havren", som det vist overhovedet er muligt, er den første fra "Tyendesangen". "Vredens Børn" blev baggrunden for,

deres menneskelige ret til også at få en plads i solen, det var egentligt alt den politik, jeg havde brug for.

Jens Vejmand er evigtgyldig

Digtet om Jens Vejmand er i dag så at sige det eneste kendte vidnesbyrd om Jeppe Aakjærs sociale engagement. Men hvilket vidnesbyrd. "Jens Vejmand" blev første gang uden nogen nævneværdig respons offentliggjort i Politiken i juni 1905. I 1907 komponerede Carl Nielsen musikken til den, og siden da er skildringen af Jens bestemt ikke blevet forbigået i tavshed. Det geniale ved digtet er, at Aakjær inddrager os, læserne, som førstehåndsvidner. Vi ser den gamle olding i lasede klæder, vi hører de monotone hammerslag, der danner fundamentet for hans triste liv. Han bliver en slags symbol for samfundets allerdårligst stillede, som sled livet igennem uden selv at få meget ud af det og uden på den måde at gøre oprør. Samtidig er det umuligt ikke at føle en harme over for undertrykkerne. Vi kan ikke andet end at fatte sympati for den hårdtarbejdende sjæl, hvis liv kun bestod af sten, men som end ikke på sin grav fik en. Beretningens umiddelbare appel er tidløs, og appellerer til alle aldersklasser på grund af dens billedlige virkemidler. Så selv om folk som Jens ikke længere findes mere, og nu hvor vejene for længst er asfalterede, så fortsætter sangen med at være en reminder om, hvor vigtigt det er at være solidarisk med og gøre en indsats for de svageste i dagens samfund.

Dermed har den samfundsrevsende og stridslystne Jeppe Aakjær ikke levet forgæves.

Acpo20@hotmail.com

Min hang til politik stammede fra min lyst til at se nye folkeslag komme op i lyset.

hans børneflokk kunne leve af, til den selv stiftede hjem. Dermed ville man, som han udtrykte det, "ikke mere opleve det børnemisbrug, der var et af tyendeforholdets sørgmodige sider".

Aakjær havde ikke umiddelbart det samme oratoriske talent som børnerettighedsforkæmperen Peter Sabroe, der i de samme år agiterede for bedre vilkår for de fattigste børn i byerne. I stedet opvejede den altid til lejligheden nyskrevne tekst, hvad Aakjær ikke evnede når det gjaldt improvisation. For når Aakjær læste op, blev poesi og alvor blandet sammen i ét, og tilhørerne var tryllebundne. Efter "Vredens Børn" fulgte romanen "På Aftægt" fra 1907, der skildrede de nedværdigende forhold, aftægtsfolk måtte leve under, og Aakjær fortsatte sin sociale agitation med flere tekster og skuespil, der hårdt og kontant spidde samfun-

at der blev dannet en landarbejderforening, som udgav TyendeBladet, hvor digtet i dets fulde længde så dagens lys.

Så det nyttede noget. Aakjær havde hverken skrevet for blinde øjne eller talt for døve ører. Med sin stædige agitation havde han således aktier i, at regeringen og rigsdagen i 1906 nedsatte en Tyendekommission. Resultatet af denne kommissions virksomhed blev på længere sigt, at regeringen og rigsdagen i 1921 helt ophævede Tyendeloven og den forhadte Skudsmålsbog.

Aakjær ønskede dog ikke – modsat Sabroe – at gå ind i politik til trods for flere opfordringer. Dertil svarede han:

– Min hang til politik stammede fra min lyst til at se nye folkeslag komme op i lyset. Husmændenes, arbejderens og ikke mindst landarbejderens bestræbelser på at godtgøre,

Jeppe Aakjær (1866 – 1930)

Forfatter af digte, romaner, noveller og skuespil. Han boede det meste af sit liv på den jyske hede. Aakjær udgav i 1906 digtsamlingen og hovedværket "Rugens Sange" og er mest blevet kendt for sin lyrik, hvor forskellige komponister har sat musik til blandt andet: "Jeg er Havren", "Spurven sidder Stumt Bag Kvist", og "Sneflokkene kommer vrimlende". Mens Aakjær levede var han, der selv kom fra fattige kår i skrift og tale en glødende agitator for bedre forhold for de fattigste på landet.

Foto: Politiken

Tyendeloven

Tyendeloven var fra 1854, og den var nærmest baseret på feudale principper, f.eks. havde arbejdsgiveren, husbonden, ret til at afstraffe sit tyende korporligt. Skudsmålsbogen blev betragtet som et brændemærke, der fastholdt tyendet i at rende fra deres plads. Tyendeloven blev afskaffet i 1921.

Kilder

"Danske samfundsromaner. Fra Henrik Pontoppidan til Leck Fischer", J.H. Schultz Forlag, 1946.
"Jeppe Aakjær – Et moderne livs fortælling", Knud Peder Jensen, Forlaget Hovedland, 2002.
"Fra Undergrunden: artikler og taler Jeppe Aakjær; udvalg og forord Steen Piper", Forlaget Hovedland, 1997.